

Halima SOFRADŽIJA

RIZIČNO DRUŠTVO, GLOBALNA SIGURNOST, UBRZANA POVIJEST I NEIZVJESNOST NJENOG PUTA

U pripremi teksta za konferenciju, čitajući mnoge autore iz ove oblasti, iznenadilo me često pojavljivanje jedne riječi kojoj, izgledalo mi je, ovdje nije mjesto: bespomoćnost. Najprije sam je našla u podnaslovu „*Iskustvo političke bespomoćnosti*“ kod Charlesa Taylora u njegovoj poznatoj knjizi *Bolest modernog doba*; zatim na više mjesta kod Ulricha Becka, Anthony Giddensa, te kod Edwarda Saïda. I nije mi se to učinilo nevažnim.

Šta je signum našeg vremena? Sigurnost je nestala.

Savremeni globalni procesi stvaraju nove društvene paradigme, ukazuju na izrazitu složenost našeg doba, čija se fenomenologija toliko razlikuje od svih prethodnih. Nove vrijednosti i novi načini komuniciranja osvjetljavaju potpuno nove ideje i pojmove. Izrazite promjene, uvjetovane aktualnim globalizacijskim procesima, sigurnost danas čine sve upitnijom.

Zahvatiti svijet u njegovim novim značenjima, znači prepoznati ga i u njegovim rastućim impulsima nesigurnosti. Kako je došlo do ovakvog svijeta? Zapitanost nad ovim problemom nije slučajna. Priroda je potčinjena i iskorištena na kraju 20.stoljeća (Beck, 2001:14), izrazite klimatske promjene pokazuju razorne posljedice po sav živi svijet na planeti, nestaje prirodnih resursa, porast nuklearnog naoružanja, odlaganje radioaktivnog otpada, genetski inženjering, gmo prehrana koja je već zatrovala prehrambeni lanac, zapravo hrana je postala neka vrst prehrambene kemije, vojne intervencije velikih sila, političko nasilje, terorizam, znanstveno-tehnički napredak koji je u sve dubljem raskoraku sa najelementarnijim etičkim principima....Beck bi kratko zaključio da "Nije potrebno ništa dodati panorami užasa civilizacije koja sama sebe ugrožava."¹

¹ Ulrich Beck: *Društvo rizika, u susret novoj moderni*, F.Višnjić, Beograd, 2001.str.19.

Posljedicama rizika prepušteni smo svi, obećavanje bezbjednosti raste sa proizvodnjom rizika, a "tamo gdje se sve pretvara u opasnost kao da više ništa nije opasno... no osporavanje rizika ne eliminira rizike."²

Danas, dakle, imamo susret sa stanjem stvari da nesigurnosti rastu u svim oblastima društvenog života. Napokon, ono što je sada već potpuno jasno, kako će to već kao svjedok političkih i društvenih zbivanja jednog stoljeća, evidentirati i sam Gadamer: mora se reći da se napredak tehnike događa jednom nepripremljenom čovječanstvu.³

Ono što se sada po prvi put jasno ispoljava je da ono što je do sada vrijedilo kao nepolitično postaje politično. Savremeno društvo utemeljeno je na znanju; tako i znanje, široko definirano, pretvoreno u informaciju i instrukciju stiče jedno novo političko značenje. Može se reći da postoji dosta autora koji su ranije od drugih prepoznali ove promjene i instrumentalizaciju svijeta; ovdje najprije mislim na F. Lyotarda koji je 1979.godine objavio svoje sada već poznato djelo *Postmoderno stanje* gdje ukazuje na to da su "...enciklopedije sutrašnjice banke podataka. One prevazilaze sposobnost svakog korisnika. One su "priroda" za postmodernog čovjeka."⁴ Lyotard je već u uvodu knjige naznačio da je predmet njegove studije stanje znanja u najrazvijenijim društvima, to društvo on naziva postmodernim⁵. Naše društvo i vrijeme u kojem živimo upravo se i označava kao postmoderno doba, digitalno doba, doba milenijskog prijelaza, globalizacije, kao postindustrijsko, postkolonijalno, rizično....

Ono što je u ljudskoj povijesti novo je da se u tako velikim razmjerama povećao potencijal ratnih sredstava, a jačanje moći ratnog dejstva povećalo je političku ulogu samog rata. Jedan od najutjecajnijih savremenih sociologa upozorava da još niko nije sistematski obratio pažnju na fenomen "industrializacije rata".⁶ Još će neko, iz ugla filozofije, nekoliko desetljeća ranije govoriti o tome, naime, za Heideggera, svjetski ratovi i njihova "totalnost" već su posljedice napuštenosti bića, ratovi su zapravo "prethodna forma uklanjanja razlike između rata i mira; "rat" i "mir" su preinačeni u svoju nesuštinu, izgubivši svaku razliku."⁷

² *Ibidem*, str.381.

³ Hans Georg Gadamer: *Um u doba nauke*, Plato, Beograd, 2000. str.104.

⁴ Jean Francois Lyotard: *Postmoderno stanje*, Svetovi, Novi Sad, 1988.,str.85.

⁵ *Ibidem*, str.5.

⁶ Anthony Giddens: *Posljedice modernosti*, F.Višnjić, Beograd, 1998.

⁷ Martin Heidegger, *Mišljenje i pevanje*, Nolit, Beograd, 1982.,str.31.

Mislim da ovu Heideggerovu misao možemo naročito razumjeti danas, kao što i ovo stanje stvari pomalo podsjeća na orwelovsku parolu: *rat je mir*.

Ono što posebno treba da nas zabrine kada je globalna politika u pitanju je obnovljeno zanimanje za koncept *bellum justum* ili "pravednog rata" i njegovu djelotvornost.

*Tradicionalni koncept pravednog rata uključuje banalizaciju rata i njegovo slavljenje kao etičkog sredstva; zapravo, s jedne strane rat je sveden na status redarstvene radnje, a s druge strane sakralizirana nova sila koja može legitimno vršiti etičke funkcije putem rata.*⁸

Cijelu analizu ovog koncepta pravednog rata daju Hardt i Negri u svojoj knjizi *Imperij* (2003) koja je izazvala toliko rasprava i koja počinje kratkim Tacitovim citatom : " Oni vrše pokolj i to nazivaju mirom."⁹

Sam Imperij se, kako zapažaju autori, stvara ne na temelju same sile, već na sposobnosti da se sila predstavi kao da je u službi prava i mira. Možda je upravo najbitniji simptom stvaranja ovakvog stanja razvoj takozvanog *prava interveniranja*. Pažnju treba usmjeriti na izuzetnost prilika da se intervenira, a "funkcija izuzetka tu je vrlo važna."¹⁰

Jer, nerijetko, izuzetak je uvod u pravilo.

Zapravo, još je Hannah Arendth upozoravala na krhkost i nesigurnost ljudskih institucija i zakona, jer su totalitarizmi nastali u netotalitarnom svijetu, te da značajkom ljudskih stvari postaje neizvjesnost i nesigurnost. I svakako, silno narasla ljudska razaralačka moć u svijetu potpuno determiniranom znanosti i tehnologijom.¹¹

Na početku 21.stoljeća naš svijet je još uvijek svijet predrasuda, sa kojima se tako moćno vodi politika. Prethodno 20. stoljeće određeno je kao stoljeće megalomanije (Brzezinsky), totalitarno stoljeće, u kojem su se desile najmasovnije moralne sablazni našeg doba po broju nastradalih vojnih i po jednakom ili još većem broju civilnih žrtava.¹² Političko nasilje, budući da je političko ono je uvijek svjesno i nema odlike slijepog djelovanja, "predumišljaj je

⁸ Hardt/Negri: *Imperij*, Arkzin, Zagreb, 2003., str.24-27.

⁹ *Ibidem*, str.17.

¹⁰ *Ibidem*, str. 28.

¹¹ Hannah Arendth: *Vita activa*, A.Cesarec, Zagreb,1991.,str.155-216.

¹² Zbigniew Brzezinsky: *Izvan kontrole*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994.,str.7-9.

najkrvaviji doprinos dvadesetog stoljeća političkoj povijesti."¹³ Ne bi ovdje trebalo zaboraviti ni Finkovu misao da je "bit vladavine u susjedstvu smrti".¹⁴

Cijela nas povijest uči da je priroda političke vlasti takva da po njoj imanentnim zakonima teži uvećavanju i koncentraciji, usavršavanju instrumenata moći, širenju njenog utjecaja i dominacije u pogledu ljudi i teritorija. U savremenom političkom diskursu sve je vođeno isključivo logikom vladavine, dominacije i stvaranja velikih centara moći. Doba sofisticirane tehnike, proces tehničkog usavršavanja sredstava socijalne vladavine, a za što je još Foucault pretpostavljao da su savremena društva prisiljena na obrazovanje i daljnje stvaranje socijalne kontrole jer se njihova potreba za upravljanjem stalno povećava; pokazuje i razotkriva kako se sa tehnikom, odnosno prakticiranjem politike kao tehnike, institucionalizira moć koja je iz osnova promijenila obrasce ljudskog djelovanja.¹⁵ Foucault je otvorio mogućnost da razumijemo i prepoznamo biopolitičku narav nove paradigme moći.

No, ono što je još davno prepoznao Tukidid, kada je problem i priroda moći u pitanju, čini se da nikada ne gubi svoju aktuelnost. Naime, moć je sva do srži okrenuta sebi i teži jedino sebi, svojoj ekspanziji; stoga ona nije kadra postaviti granicu iz same sebe, nego treba nešto izvan što će je ograničiti, to može biti jedino politički etos: Peloponeski rat koji je analizirao Tukidid bio je prvi evropski rat sa svim bitnim crtama političkog rata, gdje se ispoljio povijesni proces politike moći.* Ipak, za razliku od antičkog razumijevanja politike, koja ide ka *sumum bonum*, gdje, kako kaže Platon, trebaju vladati oni koji ne teže za vlasti - jer ako država nema takve, onda ona nije dobra; savremena politika vođena je sasvim drugim principima. Može se reći da su savremena politička dešavanja uvela svijet u duboku napetost.

Živimo u vremenu i kulturi u kojem je osnovno osjećanje čovječanstva strah. Ono što uznemirenim savremenicima upada u oči kod toliko političara, primjetit će Sloterdijk, je da su oni tako rijetko na visini svojih globalnih zadataka.¹⁶

Naši životi i politika nisu odvojeni svjetovi.

Posljedice političkih djelovanja snažno obilježavaju naše živote. Sve poruke

¹³ *Ibidem*, str.5.

¹⁴ Eugen Fink: *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*, Nolit, Beograd, 1984.,str.228.

¹⁵ Michel Foucault: *Nadzor i kazna*, politička misao, Informator, Zagreb,1994.

* Vidjeti šire:Volkman/Schluck: *Politička filozofija*, Naprijed, Zagreb, 1977

¹⁶ Peter Sloterdijk: *U istom čamcu: Ogled iz hiperpolitike*, Circulus, Beograd, 2001.,str.43.

svijeta od Washingtona preko Afganistana, Iraka, Rusije, Indije, Koreje su poruke koje su poruke nasilja, dominantan akter vijesti je politika. U vijestima se "svijet svakodnevno uvjerava da ima mnogo razloga da nastavi drhtati."¹⁷

Višestruke nesigurnosti, socijalne, političke, ekonomske, psihološke, opkolile su savremenog čovjeka. Svijet nikada nije bio manji. Sve je manje vremena. Najznačajniji mislilac danas koji piše o ubrzanju, Paul Virilio, u knjizi *Brzina i politika: esej o drmolgiji*, razumijeva da nesigurnosti rastu u svim oblastima društvenog života i vidi upravo neposrednu vezu između ubrzane tehnološke transformacije svijeta i globalne nesigurnosti.

Svijest o ubrzanju povijesti (povijest nije završila, ona se zgusnula)¹⁸ i neizvjesnosti njenog puta upućuje nas na ono što Hans Jonas naziva "heuristikom straha". Naime, tek ono unaprijed sagledano razaranje čovjeka, dakle i svijeta, pomoći će nam da dođemo do onog pojma i razumijevanja čovjeka (svijeta) koji treba sačuvati od razaranja, da bismo u strahu od toga, sagledavši posljedice – djelovali.¹⁹

Tjelesna usidrenost čovjeka u svijetu gdje on egzistira u "ekstatičkoj okrenutosti neizmjerne širini univrezuma koja kruži oko njega"²⁰ uvijek prikovan za svoju konačnost, u sjeni smrti, čime je određeno i obilježeno svo njegovo djelovanje i trpljenje, samoozbiljenje, nikada nije bila tema poznata po svojoj pristupačnosti. Sa iskustvom prethodnog stoljeća i početka ovog, misleći čovjek morao je na poseban način da osjeti i doživi dva stanja, kojima je oduvijek sklon – *strah i nada*.

No, svakako se mora priznati za pravo Blochu da se "nada u našem mučnom vremenu može daleko teže i nesigurnije verifikovati na činjenicama nego li strah koji u ovom svijetu ima hrane u izobilju."²¹

Nama, u svakom slučaju, ostaje onaj strah o kojem govori Kate Nesh: strah da smo zagazili u novi društveni reljef gdje nam stare mape možda neće biti od koristi.*

¹⁷ Ibidem, str.216.

¹⁸ Zbigniew Brzezinski: Ibidem, str.200.

¹⁹ Hans Jonas: Princip odgovornost – Pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju, V.Masleša, Sarajevo, 1989.,str.47.

²⁰ Eugen Fink: *Igra kao simbol svijeta*, Demetra, Zagreb,2000.,str.58.

²¹ Ernst Bloch: Politička mjerenja, Svjetlost, Sarajevo, 1979.,str.246.

* Kate Nesh. Politička sociologija,2005.,str.267.

LITERATURA:

- Taylor, Charles: *Bolest modernog doba*, Circulus, Beograd,
- Taylor, Charles: *Prizivanje građanskog društva*, Circulus, Bgd, 2000.
- Beck, Ulrich: *Društvo rizika, u susret novoj moderni*, F.Višnjić, Bgd, 2001
- Bloch, Ernst: *Politička mjerenja*, Svjetlost, Sarajevo, 1979.
- Said, Edvard: *Neprihvatljiva bespomoćnost*(www.zarez.hr/98)
- Filipović, Muhamed: *Novi totalitarizam*(www.bhdani.com/arhiva)
- Arendth, Hannah: *Vita activa*, A.Cesarec, Zagreb, 1991.
- Heidegger, Martin: *Mišljenje i pevanje*, Nolit, Beograd, 1982.
- Fink, Eugen: *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*
- Fink, Eugen. *Igra kao simbol svijeta*, Demetra, Zagreb, 2000
- Hardt/Negri: *Imperij*, Arkzin, Zagreb, 2003.
- Lyotard, Jean Francois: *Postmoderno stanje*, Svetovi, Novi Sad, 1988.
- Nesh, Kate: *Politička sociologija*, 2005.
- Sloterdijk, Peter: *U istom čamcu – Ogled iz hiperpolitičke*, Circulus, Bgd, 2001.
- Foucault, Michel: *Nadzor i kazna*, Politička misao, Informator, Zagreb, 1994
- Gadamer, Hans-Georg: *Naslijeđe Europe*, MH, Targa, Zagreb, 1997.
- Gadamer, Hans-Georg: *Um u doba nauke*, Plato, Beograd, 2000
- Giddens, Anthony: *Posljedice modernosti*, F.Višnjić, Beograd, 1998.
- Jonas, Hans: *Princip odgovornost – Pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju*, Logos V.Masleša, Sarajevo, 1999.
- Volkmann/Schluck: *Politička filozofija*, Naprijed, Zagreb, 1977.